

A BŰNÖSÖK

Mikor megállt bírái előtt, már nem volt benne semmi félelem. Nemcsak azért, mert tudta, hogy Kossuth érdeklődött az ügye iránt. De megint elfogta az a fásultság, amit Bezdánban érzett, amikor ott kellett hagyni a csatornaparti házat, s bemenni Zomborba. Nem érdekelte, mi lesz vele. Legszívesebben egyedül ment volna a szerbek elé, fegyvertelen, akár a biztos halálba is.

Éjszakánként újabban megint felriadt. Hogy otthon van, Zalatnán, azt álmodta, s Petru Dobra csőcseléke körülfogja a házukat. És az ébredés rosszabb volt, mint az álom. Mert álmában csak félt, felébredve meg összeszorította szívét a rideg bizonyosság iszonya. Mint akkor Bezdánban.

— Ne röhögj! — rivallt rá Niczkyre, aki bokáig érő hálóingben ült az ágya szélén és pasziánszozott. — Nem bírom a folytonos vihogásodat.

— Őrnagy úr! — vágta magát haptákba úgy hálóingesen gróf Niczky, aztán végignézve magán, megint csak kitört belőle a nevetés. — Édes öregem, isten engem úgy segítjen, hogy az imént nem nevettem. Azt próbáltam kivetni magamnak, hogy odabenn Zomborban sikerül-e majd megmenteni az irhámát! Esküszöm mindenre, mi szent előtttem, hogy a számát se húztam félre. Különbön is jól tudhatod, milyen tiszteletben tartom gyászodat és a fájaldamadat.

— Igen, bocsáss meg! — lihegte és feltépte zubbonya gallérját, az ablakhoz támo­lygott és kinézett a jeges téli világba. Varjak gubbasztottak a zuzmarás ágakon, a vízimalom partra vontatva, féloldalasan állt, s egy csizmás legényféle hosszú nyelű szekercével törte alatta a vékony jeget. Ha lehetett volna, legszívesebben odatartotta volna homlokát a balta éle alá! Ó, hány­szor érezte ama gyászos október óta a megsemmisülés utáni vágyat! Hogy elmúljon ő is nyomtalanul, mint a testvérei, mint a szülei, a zalatnai vérfürdő után!

— Őrnagy úrnak jelentem alássan: Rosenzweig Mór! — ütötte össze a sarkát nagy lármával, s kiáltotta bele a csendbe az ordonánc.

— Mit akar? — kérdezte anélkül, hogy visszafordult volna.

— Nem tudom, instállom. Csak azt mondja, igen-igen fontos a dolga.

— Ereszd bel!

Nesztelen lépteket várt, alázatos hajlongást, ahogy már a pajesztes zsidók megjelennek az urak előtt, kaftánosan és fekete bársonykalapjukat zavartan forgatva. Közben kemény léptek riasztották fel, s

ott állt előtte kurta bekecsben, kemény szárú csizmában, mint akár-
melyik idevaló jobb módú paraszt, egy középkorú, mosolygós arcú
ember.

— Mit óhajt, fiam?

Ezt is útálta, ezt az erőltetett katonai modort a leereszkedésben,
amikor »fiam«-nak kellett szólítani nagy kegyesen azt, akinek nem járt
a nemzetes urakat megillető cím, ha mindjárt az apja lehetett is volna,
mint ez.

— Nagyságos őrnagy uram — fogott mondókájába a zsidó. —
Én vagyok a dunai révészgazda. Azt jövök megtudakolni tisztelettel,
kinn tartsam-e még mindig a kompot, vagy pedig húzassam teledöbe, s
eresszem szélnek a legényeket?

Most keménynek kellett mutatkozni, szigorúnak.

— Mért félti úgy azt a dereglyét? Nem tudja, hogy a magyar hon-
védsereg most minden közlekedési eszköz fölött kizárólagos joggal
rendelkezik?

— De igenis, tudom, nagyságos őrnagy uram! Parancsért jöttem!

— Hogy ne vesszen kárba a seft, mi? — szólt rá epésen.

— Nem a seftről van most szó, nagyságos őrnagy úr! — mondta
a révészgazda csendesebben, de határozott hangon. — Most az én
gondom is a győzelem, hiszen oda van mind a két fiam, önkéntes nem-
zetőrként, nem is tudom, mi van velük...

— Bocsásson meg, apám! — ugrott oda a mokány kis emberhez,
megölelte csontos, előreesett vállát, miközben feltört belőle újra a
hangtalan zokogás. — Nem akartam megbántani.

— Most kicsit megereszkedett az idő, a jég is elvonult — mon-
ta amaz kicsit zavartan, de azért úgy, mintha nem vette volna észre a
parancsnok ellágyulását. — Gyertyaszentelő napját ünnepli a nép,
ilyenkor fordul az idő.

Nyitva volt az ablak, mert bolond tisztilegénye éjjel-nappal tömte
a kályhát, s behallatszott a közeli templomból az ének: Boldogasszony
anyánk, hívséges páátrónáánk... Öregasszonyok reszkető hangja nyúj-
totta el a dallamot, miközben a kántor az orgonával előresietett, s
ezért minduntalan meg kellett állnia, hogy utolérjék...

Gyorsan kiadta az utasítást Rosenzweig Mórnak, hogy most csak
vigye nyugodtan megint teledöbe azt a kompot. De ha úgy fordulna a
helyzet, hogy a honvédségnek szüksége lesz rá, hát álljon a rendel-
kezésére.

— Megfeledeztél a télről, amice — nevette el magát Niczky. —
Hogy az majd kegyeskedik-e biztosítani a jégmentes járatot.

Oda se figyelt rá, s csupán egy pillantást vetett a ház előtt a
kétkerékű taligára, amelyre Rosenzweig Mór felkapaszkodott, s fokosát
a két térde közé szorítva, elkocogott a téli fák között a Duna felé, ő
meg elordította magát:

— Jóska, nyergeld föl a lovamat! És három öregbaka jöjjön velem
patrujba! Bemegyünk Zomborba!

— Jesszasz, Mari! — kiáltotta Niczky tettetett rémülettel. — Elment a jóddogod, őrnagy uram? Nem maradnánk inkább ebben a kellemes fészkekben, amíg vége nem lesz a komédiának? A tisztelendő úr kishúga is épp mára, ma délutánra hívott meg kuglófos habos kávéra...

De ő egyszerre megnyugodott. Nem félt, és mintha az idegei ugyancsak rendbe jöttek volna, miután ezt a kis mokány zsidót, főtisztához és nemes úrhoz igazán nem illő gyengeséggel megölelte, s apjának szólította. Történjék vele bármi, most már keményen szembenéz a végzettel! És teljesíteni fogja kötelességét! Nem hősiességből, nem is bosszúvágyból, de mert ez a sorsa.

Éz most mind oly tiszta és éles fényben tért vissza az emlékezetébe, mintha csak egy perccel előbb történt volna. Mintha nem a hadbírótság előtt állt volna Szabadka városában, több mint egy hónappal Zombor elése, s pontosan tizenhét nappal újbóli felszabadulása után. Fásultán várta sorsát.

Egyedül volt a teremben, csupán a jegyzőkönyvvezetőnek kirendelt patvarista, Makra Ferenc hegyezte egy hosszú pengéjű biciskával a lúdtollát és vékony nyakát nyújtogatva kinézett minduntalan az ablakon. Egy ifjú pár lépett ki a Fekete Sas kétszárnyas ajtaján. A ficsúr galambszürke pantallóban volt, méregzöld selyemfrakkban, fején ugyancsak szürke kürtőkalappal, a hölgy pedig pipiskedve csipentette fel két ujjá hegyével, vékony dereka alatt a lila krinolinját. Mészáról meglátszott rajtuk, hogy komédiások. Az Erdő utcából pedig zöld fával tetejeseen megrakva jöttek a kenetlen székerek.

— Egy titkot kell elárulnom önnek, őrnagy uram! — mondta a patvarista, miután bemutatkozott, azzal a bizalmassággal, ahogy a bájba jutott emberekhez közelít a rangban alattuk lévő. — Egy futár volt itt Pestről, Kossuth őxcellenciája üzenetével, hogy a zombori árulás ügyében folytassanak le tapintatos és méltányos vizsgálatot.

— Kitüntet a bizalmával, barátom — mondta. — Nem is tudom, hogyan hálálhatnám meg a jóságát...

— Sehogy — felelte egyszerűen Makra Ferenc és mosolyogva igazította meg az asztal szélére fektetett piros honvédsapkáját, mintha csak azt akarta volna jelezni, hogy nem egyszerű berendelt civil jogász ő itten, hanem katonai személy, önkéntes nemzetőr. — Csak az ezredes úr tépegette a bajuszát, hogy most kinek tegyen eleget az ember! Mészáros hadügyminiszter úr őkegyelmessége határozott utasítást adott a kemény ítéletre. S az, ugyebár, csak egyféle lehet minálunk, hiszen statárium van.

— Téved, amice — szólít közbe ő, s nevetett és az ujjával a nyakára mutatott, majd begörbítette, mint aki a fegyver ravaszát húzza meg. — Kétféle!

— Na igen — sietett megnyugtani a patvarista —, de erről szó se lehet. A hadügyminiszter úrnak ez személyes ügye, minthogy bácskái, s meg akarja menteni atyafiságának becsületét. Csak hallani kellett volna, milyen nagy hangon zúgtak itt a Vojnicsok és Antunovicsok, az egész szabadkai nemesség, hogy ezt a gyalázatot nem szabad megtorlatlanul hagyni. Szerettem volna látni, azt mondja az ezredes úr, mit szóltak volna ezek a kaszinói urak, ha itt jelent volna még Stejfin

a seregével, Györgyén vagy Tavankút alatt? Azt mondja, odaálltak volna ők is alkudozni, meghunyászkodni, sőt ha kell, bratyizni is talán. A pórnép meg hadd vérezzen, hisz úgyis csak az a dolga! Kossuth öxcellenciája azonban nagyon is fölébe tud emelkedni az efféle szájhőködésnek. Hanem a hadügyminiszter azért mégiscsak hadügyminiszter!

Ebben a pillanatban kivágódott az ajtó és egy fekete sipkás nemzetőr elordította magát, mintha tüzet jelentene:

— A tekintetes hadbírótság!

Makra Ferenc felugrott asztala mellől, ő meg keményen kihúzta magát, s csak a fejével biccentett, de senki se köszönt vissza. Az ezredes, egy száraz, vörös orrú ember, aki a menetet vezette, rá se nézett, a két százados hadbíró sunyin odapislantott befelé jövet, az ügyész megköszöri torkát, s miután végigmérte őt, tekintetét a mennyezetre emelte, a védő viszont, aki ugyancsak patvarista lehetett, mert félig civilben volt, élénken nézett rá. Mintha bátorítani szeretne volna, holott neki arra semmi szüksége sem volt.

— Örnagy von Nemeyei Bódog! — mondta az ügyész, miután elrendezte iratait az asztalon, s a jegyzőkönyvvezető felé fordult, mintha ő jelen se volna, s mégis válaszolni kellett neki:

— Jelen!

A generáliák következtek, egyhangúan és unalmasan, miközben még az is fontos lehetett, miként lett belőle tiszt, először százados, majd Kossuth kleroszakolta a nemzeti bizottmánynál örnagyi kinevezését. Most is a fülében volt a hangja, amint valamiféle hirtelen felcsapó örömmel azt mondta:

— Módot akarok adni önnek, hogy megtorolja azokat a borzalmatokat, melyeket ön ellen ama swarzelb zászló védelme alatt elkövettek! Tudja meg az ország népe, hogy ami a szabadságharcban a magyarok részéről bosszúért kiált, majdan a béke záloga leend! A magyar mindig is olyan volt, mióta nemzetnek hiszi magát, hogy haragjával szerezte magának a megnyugvást!

Odalenn, a Fekete Sas előtt fel-alá sétáltak a komédiások. A város ugyan hadiállapotban volt, a vámkapuknál futóárkokat ástak, s az árkok mellé szálfákat görgettek, hogy elállják az ellenség útját, de azért volt, aki gondoskodott róla, hogy a tisztikar ne érezze unalmasnak a várost. Őket is megállították tegnap Szegedről jövet, mielőtt elgurították volna a frissen vágott rönköt, s pallót fektettek volna az árkon által. A furmányos tizedesnek le kellett szállnia a bakról, hogy megnézzék, mi van a kocsiülés ládájában.

— Hadnagy, vigyázzon a hálóréklímre meg a bajuszpödrömre! — humorizált Niczky, mikor kirakták a poggyászukat, mire az őrség párancsnoka komolyan véve a dolgot, vigyázzba vágta magát és azt mondta:

— Igenis!

Az Erdő utcán még mindig jöttek a szekerek, talán a város másik végébe vitték a kivágott fát akadálynak. Idebenn egymás után hang-

zottak el a kérdések, melyekre ő unottan igennel és nemmel felelt. Hanem akkor az ezredes egyszerre megkeményítette a hangját és feléje fordult:

— Ön, őrnagy von Nemegyei, Zomborba érkezvén, a plébánián szállásolta be magát bizonyos — itt az aktába nézett — Kelle Ernő prépost úrnál. Minő okból tette át székhelyét néhány nappal később, pontosan február kilencedikén Bikár Izsák... — tagolva és mégis ügyetlenül mondta az idegen szót —, a sti-ta-onica elnökének házába? — »Csitaonica« — javította ki félhalkan Makra Ferenc, miközben percegve járt kezében a lúdtoll. — Valóban nem lett volna tudomása róla, hogy ezen Bikár Izsák a szerbek spionja?

— Egyáltalán, tisztelt hadbírószág! Engem az az elhatározás vezérelt, s ezt százszor elmondtam már, hogy megküzdök az ellenséggel. De egy hete vesztegeltünk a megrémült városban, és nem történt semmi. Azonkívül, persze, hogy képtelen rémhírek terjedtek el, amelyekkel a főtisztelendő úr szünet nélkül gyötört engem, mert reszketett, mint a nyárfalevél, hogy majd őt fejjel lefelé lógasztiák a kútba, s az apácanővéreket pőrére vetköztetve kergetik végig a város utcáin a megdühödött szervianusok. Nem volt egy perchnyi nyugtom, tisztelt hadbírószág. És közben nem történt semmi. Idegtépő várakozásban teltek a napok. Akkor jelentették be, a város más notabilitásai után, Bikár Izsák urat.

— Nem ön hívatta? — szólt közbe az ügyész. — Hogy fondorlatos plánját vele megbeszélje? Miután, természetesen, már előre elhatározta a város gyáva feladását, s a honvédseregek szégyenletes elvonulását.

— Tiltakozom az inszINUÁCIÓ ellen! — jegyezte meg a védő, inkább csak a forma kedvéért, s mélyen lehajtotta a fejét.

— Nem én hívtam Bikár urat. Tiszteletét jött tenni, s ama meggyőződés lett úrrá rajtam, hogy nem kevésbé fél, mint a plébános úr.

— Kitől félt? — kérdezte megint az ügyész. — A szervianoktól talán? Nem tartja nevetségesnek ezen feltevést?

— Zomborban mindenki mindenkitől félt — felelte most már kicsit izgatottan, ahogy visszaemlékezett. — Jöttek a magyar urak, s kijelentették, hogy ők a szerbekkel a legnagyobb egyetértésben élnek, s arra kértek, óvakodjam minden meggondolatlan lépéstől, amely sértő lenné rájuk nézve. Burkolt célzásokat tettek, hogy amennyiben Stejin és Nenadović, a pap, támadást intézne, ne fejtsek ki ellenállást. Zombor, mondták, mindig a béke városa volt. Azt mondták, a városon át sosem vezetett a hadak útja. S jöttek a német polgárság képviselői, ugyancsak a békéről szónokolva. A prépost úr meg folytonosan siránkozott nekem, s a kezét tördelte, mikor esténként be kellett ülnöm hozzá, s meginni vele az öbligát herbateát. A rémképeit ismételtette unostalanul, hogy a tisztelendő nővéreket meztelenül kergetik az utcákon.

Eszébe jutott Niczky hülyéskedése, midőn azt mondta: »Öregem, én a Tunner-ház ablakából, gukkerral fogom nézni őket a firhang mögé bújva. Na hallod, egy ilyen látvány nem mindig táruul az ember

szeme elé!« Muszáj volt nevetni rajta, s az elképzelésén, hogy ő majd efféle obszcén látványban fog élvezni, mintha nem volna tiszt és az ő helyettese.

— Azt akarja mondani, őrnagy von Nemegyei — szólalt meg halkan, s valami atyai melegséggel a hangjában a hadbírótság elnöke —, hogy mindez kihatással volt az ön lelkiállapotára?

— Bizonyosan. Az én lelkiállapotom különben is nagyon rossz volt a családom kiirtása után. Úgy éreztem, nem vagyok való katonának. S főleg parancsnoknak nem. Kihallgatást kértem Kiss Ernő altábornagy úrtól, s elmondottam, hogy nem érzem elég erősnek magamat. A felmentésemet kértem. Lekiabált, gyávának nevezett, s azt mondta, szégyelljem magam! Most, amikor minden jóra való magyar embernek fel kell áldoznia életét a haza oltárán, vagy kivívni a győzelmet, a nemzet szabadságát, én meghátrálok. Én, akit sűrű tartó bánat ért a családom elpusztításával. Azt mondta, ha gyenge vagyok, forduljak a felcserekhez, majd azok kikúrálják.

— Önt Bezdánban felkereste két zombori polgár, nevezetesen Demerác István és Petrovics Sándor — mondta az ügyész a perirat felzetéről olvasva a neveket. — Miért hívták volna a város védelmére, ha tényleg nem akarták Zombort hadszínterré tenni? Ezen magyar urak...

— Ezen magyar urak — kiáltotta közbe a védő — szerbek! A nem egyesült keleti egyház hívei! Kérni is fogom a kihallgatásukat, aminek, minthogy Zombor ismét felszabadult, nem lehet semmiféle fizikai akadály. És szíveskedjék jegyzőkönyvbe foglaltatni, tisztelt hadbíróság, azon tény is, miszerint Latinovics Károly városi szenátor úr, midőn a közgyűlésen felolvastattott Nenadović pópa felhívása a város feladására nézve, így válaszolt: »Jól fontoljuk meg a dolgot, minden lépés, melyet a császári hadsereg tesz, pénzbe kerül, és azt majd nekünk kell megtéríteni.«

— Igen — replikázott az ügyész diadalmasan —, de engedtessek meg nekem, ugyancsak Zombor város ominózus közgyűlésének jegyzőkönyve szerint, melynek másolata, íme, a birtokomban van, Zsulyevics Dömjén kvietált főhadnagy, akkori főbíró felszólalása — s már olvasta is: — »Tagadom, hogy a lázadó csoport császári hadsereg lenne, és ha az is volna, nem hódolunk neki. Mi csak királyt és királyi hadsereget ismerünk!« Ezután következett e jegyzőkönyv szerint a záradék: »Erre a város védelme az utolsó csepp vérig elhatározott.«

— Nagyon szép elhatározás — jegyezte meg mosolyogva az ezredes. — Csak hát a város bölcs vezetői amaz utolsó csepp véruket nem a sajátjukból vélték feláldozni. A civilek olykor igen nagylelkűek tudnak lenni, ha mások véréből van szó. Akkor könnyen repülnek a szavak: elhatározott, kiontatott!

Ezen az ügyésznek is nevetnie kellett. Ő is útálta a civileket, akik most oly nagy hangon szállnak síkra a harc érdekében. És a tárgyalás egész további menetében érezhető volt a megenyhülés fordulata. Az ezredes elővette ezüst burnószelencéjét, csippentett az aransárga dohányból, orrával felszippanította, s miután kellőmelen eltüsszentette magát, így szólt:

— Hát akkor mondja el mégis, hogy történt az ön átköltözése? Közvetlenül mi készítette erre az elhatározásra? Egy álló hét után a plébánián!

— Maga főtisztelendő Kelle prépost tett folytonosan célzást arra, hogy jelenlétemmel csak bajba hozom őt és Isten házáat. Igen fájlalja, mondotta, hogy a katolikus egyháznak ez a zombori nem is fellegvára, inkább békés tuszkulánuma, most egyszerre harci célpont lett. Hivatkozott arra az állítólagos ősi tradícióra, mely szerint az egyházak papjai ebben a városban a legnagyobb keresztényi testvériségben éltek. Egymás ünnepein mindenkor felkeresték egymást, kifejezték jókívánataikat, s mindennek most egyszerre vége. Az ellenségeskedés, a gyűlölet mély szakadéka tátong közöttük, amit én azzal, hogy a plébánia épületében szállásoltam el magam, még veszesebbé tettem.

— Felszólította, hogy költözzön át a szerbekhez? — kérdezte kicsit élesebb hangon az ügyész. — Na és ön ennek az óhajának engedett?

— Nem mondtam, hogy felszólított. Csak célzásokat tett folyton, milyen nagy baj az, ha kaszárnját csinálnak Isten házából. Éppen jelen volt, midőn Bikár úr tisztelgő látogatásra jelentkezett. És előtte szintén ebbéli aggodalmának adott kifejezést. Ha nem tiszteltem volna a korát és egyházi méltóságát, megsértődtem volna, és sértődöttségemnek bizvást kifejezést is adtam volna minősíthetetlen udvariatsága miatt. Úgy beszélt burkoltan a jelenlétemről, mintha nem tehetne róla, hogy betolakodtam hozzá.

— S erre hívta meg önt vendégszerető házába az a szerviánus? — kérdezte az ezredes ugyancsak a hitetlenség árnyalatával.

— Alázatosan megjegyezném, tekintetes hadbíróság — állt fel a védő —, hogy nem mindenki szerviáner, aki szerb. Bikár úr köztisztelvényben álió zombori polgár. Szerviánereknek viszont azokat tekintjük, akik a Száván túlról jöttek. Kérem a továbbiakban erre a körülményre tekintettel lenni.

— Milyen érzékenyek itt az árnyalatokra! — mondta az ügyész, s nevetve nézett össze az ezredessel.

— Ennyi lokálpatriotizmus csak nem vehető rosznéven tőlünk! — felelte a védő erőltetett humorral, miközben piros volt, mint a rák. — És időnként kénytelenek vagyunk felvilágosítani a tájékozatlan idegeneket.

— A magyar honvédség talán mégsem idegen ebben a hazában! — szólít közbe rendreutasítón az ezredes. Aztán kicsit lejjebb engedte a hangját: — Legfőljebb arról lehet szó, hogy nem mindenki ismeri az itteni viszonyokat.

— Igen, csak arról, tekintetes hadbíróság! — védekezett az önérték és alázat váltakozó hangján a védő. — Csupán az ügy érdekében voltam bátor iménti megjegyzésemet megtenni. És amennyiben szávaiban lett volna halvány alludálás, az nem a jelenlegi állapotokra, csupán a történelmi múlt némely szakaszára vonatkozott. Nem akarom itt megismételni XI. Lajos francia király jelszavát, hiszen mindenki ismeri. Hát azzal jöttek ide a múltban az idegenek mind. Mégis ki kell mondanom: *divide et impera*, s ezzel a Bácskát...

— Határozottan rendreutasítom a védőt — mondta az ezredes és erélyesen kattintotta be a dohányszelence födelét. — És figyelmeztetem, ne térjen el a tárgyalás menetétől, mert kénytelen leszek megvonni tőle a szót! Egyúttal felszólítom a hazaárulással vádolt őrnagy von Nemegeit, mondja el részletesen elköltözésének történetét. És őszintén, persze, ha egyáltalán enyhíteni akar a sorsán.

Először hangzott el a szó: hazaárulás. És mintha vádoltak is először mondták volna. Vagy csak nem vette észre eddig. Gondolatai folytonosan elkalandoztak. Nem a félelem miatt, hiszen nem félt. Csak valamilyen belső remegést érzett folyton, egyébként közönyös volt és fásult, nem érdekelte, mi lesz vele. Ha nem tudott volna Kossuth közbelépéséről, akkor se félt volna.

— Ott éreztem először jóságot és családi melegséget — kezdte és elszorult a szíve. Nem, ez nem volt szerelem, akármilyen bájos volt is Natalia, a házikisasszony, ahogy pukedlit csinált minduntalan, ha szóltak hozzá, és menüettekét játszott az öreg cseballón a ripszhu-zatos szalonban.

— Érezte otthon minálunk magát, őrnagy úr — mondta a háziasszony és kézsókra nyújtotta kezét. Ez lehetett volna üres udvariaság is, de ő nem annak érezte. Őt hónapja volt már ekkor, hogy táborba szállt és megjárta a csatateret, s mintha először hallott volna csengő női nevetést, mintha hosszú idő után első ízben került volna egy olyan házba, ahol nem volt szó győzelemről és vereségről, csak az életnek egyszerű hétköznapi dolgairól beszéltek.

— És amennyiben mégis betörnének a szerbek, nem lesz kellemtelen, hogy az önök vendége voltam? — kérdezte aggodalmasan, mire a háziasszony azzal a kacérsággal felelt, amit nem volt szabad félreérteni, hiszen a mamája lehetett volna, de éppen ezért nagyon kedvesen hangzott:

— Majd azt mondjuk, kénytelenek voltunk az erőszaknak engedni!

Este, vacsora után, mikor a befőttes is kikanalazták, amelynél a háziasszony mentegette magát, amiért nincsen szegfűszeg benne, mert nem tudta, hogy náluk, Zalánán is kerülnek ezeket a penetráns német ízeket, s Szent György szomben lévő templomának tornyában elkonogatták a kiténcet, Bikárné asszony Nataliához fordult:

— Ha álmos lennél, drágám, nyugodtan lefekhetsz, majd mi elszórazoztatjuk az őrnagy urat! Hacsak nem álmos ő is!

Gyerekség volt, persze, de valósággal boldoggá tette, hogy Natalia nem volt hajlandó a szobájába vonulni. Csak ült velük tovább a háromágú gyertyák fényében, s még csak a fekete selyemkendőt sem érezte szükségesnek összehúzni meztelen vállán. Bikár úr hosszú szárú pipából pőfékelt, amitől Natalia minduntalan elköhintette magát, s ki kellett oldani darázsderekán a halcsontos fűzöt, amitől keblének domború halmai egy csöppet alábbszálltak, de talán épp ezért lett még kedvesebb a kislány.

— Már rég kivettem volna apáduram szűrét a pipatóriumba, s aztán pőfékeljen ott kedvére magában, csupán az őrnagy úrra vagyok tekintettel — mondta a ház úrnője, s ezen mindannyian nevettek.

Odaát, a másik téren, a másik templom tornya alatt ilyenkor már felváltva imádkoztak hangosan az apácák, úgyhogy az éjjeliőr is halkabba fogta hangját, amikor a Láncokhoz érkezett, ahol a szekerek szalmájában tátott szájjal aludtak az esti piacra érkezett kupuszinai parasztok, olykor még a subát is elfelejtve magukra húzni. Hajnalban meg felverték a gregoriánok, melyeket kórusban énekeltek megint csak az apácák, úgyhogy még koromsötét volt, amikor felkelt a refektóriumban már várt rá az álmatlan prépost és a reggeli.

— Nem érezte az ellenséges manővert ebben a meghívásban? — szölt közbe, mikor vallomásának ehhez a részéhez érkezett, az ezredes. — Talán a kedveskedés se volt őszinte abban a házban...

— De igen, abban nem kételkedem! — sietett tiltakozni, mintha nem is vendéglátóit védte volna, csak a szép emléket. — Különben, mint hallom, nagyon megalázták őket Stejninék. Mikor Bikár úr tiszteletét akarta tenni a város szerb lakosságának nevében, az őrnagy kiüzent, hogy várjon, mert más dolga van. És ami talán az egész helyzetet megvilágítja, ugyanily rideg tiszteletlenséggel bántak Platon Atanacković atyával, a bácsi püspökkel, a felelős magyar minisztérium tanácsával.

— Azokat meg a másik oldalon tartották — húzta fel az ezredes a szemöldökét, mint akinek már kezdett érdekes lenni a dolog —, ha nem is áruelőknak, mindenesetre bűnösöknek. És az ő szempontjukból talán igazuk is volt! Utóvégre katonák vagyunk és nem sírányozó vénasszonyok!

Ezt úgy mondta, a hivatás szolidaritásával, mintha semmi különbség nem lett volna közte és az ellenség parancsnoka között. Legalább, ami az ilyen bűnös város nyavalyás civil lakosságának megítélését illeti. Ő is lekutyateremtettézte volna az ilyen berezelt főpapokat és gyáva polgárokat!

— Tisztelettel kérném a tekintetes hadbírószágot — állt fel a védő —, kegyeskedjék megállapítani a tényt, hogy az elköltözés meg a feltételezett áruelő között semmiféle okozati összefüggés nincsen. Ugyanis merem állítani, hogy nincs a világon az a megátalkodott áruelő, ki ilyen szembeszökő hibát vétene, mint amivel védencemet gyanúsítják.

— Hát akkor ki itt a bűnös? — tette fel a kérdést reszelős hangján az egyik szavazóbíró, aki mindaddig a száját se nyitotta ki. — Tegyük fel, hogy őrnagy von Nemegeyi, ha nem is katonás korrektességgel, de jóhiszeműen járt el. Akkor még mindig fennáll a visszavonulás ténye.

— A város a bűnös! — felelte határozottan az ezredes. — A polgárság, a gyáva és megalkuvó civilek szemét népsége! Az eddigiekből arra a következtetésre kellett jutnunk, hogy itt szerbek és magyarok és svábok között semmi különbség nem volt! Ezek mind-mind harc nélkül akarták átvészélni a dolgot! Ennek a fraternizáló bűnös magatartásnak voltunk tanúi annak idején Elzász-Lotharingiában! És ha érdekli az urakat személyes megfigyelésem, hát elmondom, hogy minél civilizáltabb vidékre értünk, annál kevésbé akart a polgár harcol-

ni! Gyáván és árulásra készen húzta meg magát, s nem volt hajlandó meleg väckäből kirohanni a háború havas éjszakáiba! Csak köpni tudott volna az ember!

Kis szünetet tartott és körülhordta tekintetét a jelenlevőkön. Aztán megint szippantott egyet a burnótból, majd nágyot tüszszertett és hársányan fújta ki vörös orrát hatalmas zsebkendőjébe.

Erre szólalt meg az ügyész:

— Most csak a visszavonulás érdekelne még. Miént vonult a harc felvétele nélkül vissza? Valóságos laufschriftben!

— Megbízható kémeim jelentették, hogy a szerbek már feljöttek Szivácról Pusztá-Kuláig, vagyis magasabban vannak Zombornál. A másik szárny előőrsei pedig a csatornapart nádasának védelme alatt szivárogtak fel Monostor felé. Ki kellett térnem az átkaroló hadművelet elől. Meg kellett mentenem a katonáimat!

— Persze, mert állandó jelentést kaptak a reszkető polgároktól — mondta az ezredes, és most már mindenki beszélt, oda sem igen figyeltek egymásra. A tárgyalásnak még nem volt vége, de a lényegen már túljutottak. A felmentő ítéletet még nem mondták ki, de hogy kik a bünösök, már megállapították.

Csak a túlbuzgó védő okvetetlenkedett még:

— De mit tehetne ezen a mi vidékünkön a védtelen polgárság? Most, mondjuk, a pirossapkás nemzetörök győznek és alaposan megtorolnak minden sérelmet. Amikor pedig úgy hozza a helyzet, hogy vissza kell vonulniuk, jönnek a szerbek, hogy bosszút álljanak. Még Rákóczi idejében okult itt a változó hadiszerecsén vidékünk vegyes lakosságú népe!

— Nem szívesen zavarom meg a védő úr retorikáját! — mondta az ügyész gúnyosan. — De árulja el, tulajdonképpen kit véd? Eddig azt hittem, von Nemegyei őrnagyot! Most kiderül, hogy a feltételezett bünösöknek is védelmére kel. Megint valamiféle lokálpatriotizmustól felbuzdulva?

— Hát hiszen, ami azt illeti — szölt közbe az ezredes, s mosolygott, úgyhogy meg se lehetett haragudni rá — ő is csak civil. És idevaló! Bácskai!

Mindenki nevetett, csupán Makra Ferenc tette le a lúdtollat, s kicsit felemelkedett a székéről, mintha itt neki is lenne némi mondanivalója. De csak hápogott és visszaült újra.

— Hogy kiegészítsem a történetet — folytatta az ezredes —, elmondom a második rész érdekességeit. — Csend lett, mindenki odafigyelt. — Nos hát, a másik oldal, a magyar párt, szóval a hángosak maroknyi serege szintén futásnak eredt. De nem Nemegyeit követte. Annál okosabb volt. Nyugat felé indult, Bezdánnál akart átkelni a Dunántúlra. Csakhogy a révészgazda, valamilyen ugyancsak gyáva fickó, bizonyos Rosenzweig, teletöbe vontatta a kompot, úgyhogy az urak kénytelenek voltak, miután huszonötöt verettek rá, holmijuk hátrahagyásával, s életük kockáztatása árán lélekvesztőkön átkelni a Dunán. No de azért ne tessék nyugtalanzkodni, átkeltek épen és egészségesen mind! Ők terjesztették fel egyébként a vádat őrnagy von Nemegyei el-

len! Ugyanis otthon vannak újra és igen élénken veszik ki részüket a municipális ügyek intézéséből! És ezzel, azt hiszem, el is rendelhetem a szünetet. Őrnagy von Nemegeyeinek a hadbírótság megengedi, hogy az ítélet meghozataláig elhagyja a parancsnokság épületét. Csak mondja meg a jegyzőkönyvvezetőnek, hol lesz megtalálható!

Megvárták, amíg a hadbírótság kivonul. Megint az ezredes vezette a libasort, ezúttal azonban a védő lemaradt és odalépett hozzája.

— Köszönöm a védelmét — mondta és kezet nyújtott neki. — Ön nélkül, ki tudja, mi lett volna velem!

— Mondtam már a futárt... — vágott a szavába Makra Ferenc, de aztán mindjárt el is hallgatott zavarában. A védő meg halkan, tündödvé:

— Mindenesetre furcsa helyzetbe kerültem. Önt akartam védeni és saját magunkat marasztaltam el. A polgárságot. A civil lakosságot. Az idevaló népet az idegenek előtt, akik sosem értették meg az itteni viszonyokat.

Erre nem tudott mit felelni. Éreznie kellett, hogy ő is idegen.

— Mi lesz velünk? — állította meg a folyosón halálsápadtan gróf Niczky, akire szünet után került sor. — Bevallom, nagyon félek!

Csak akkor nyugodott meg, amikor közölte vele, hogy átmegy a Fekete Sasba, oda várja az idézést.

A színészek ingujjban biliárdoztak, a színésznők a poéneket jegyezgették krétával a kis fekete táblára, s percenként megigazították homlokukon a frufrut, miközben csábos mosollyal düllesztették ki dagadó bájaikat.

— Ein einspinner und á krigl biá! — adta fel bécsiesen a megrendelést a fogadósnak és gondolatban hazatért, Zalatnára, a messzi bányavároskába, amelyet most talán ugyanilyen barátságosan ragyog be a márciusi nap.

Mi lett volna, ha ott se szálltak volna szembe? Mi lett volna, ha ott is kitértek volna a harc elől, s megpróbáltak volna szót érteni Petru Dobra embereivel, mielőtt rájuk szabadították volna a hegyi mócokat...

Erre most gondolt először. Soha eddig eszébe nem jutott, hogy az oláhokkal valamiféle megértésre lehetett volna jutni. Ahogy ezek megértették egymást. A bűnösök! A bűnös város lakosai! A zomboriak! És általában az itteni népek! Talán tényleg a szenvedés tanította meg őket erre a bölcs békére!

Mi lett volna? — folytatta tovább a gondolatait, mint aki nem akarja tudomásul venni, hogy most már késő.

Szemben vele egy madonnaarcú szőke kis színésznő oly frivolan húzta fel a szoknyáját, s tette keresztbe a lábát, hogy csaknem a térdét is látni engedte. És a kocsmáros is akkor lépett oda, s hiába volt honvédtiszt, kardbojtja meg vékony piros-fehér-zöld szalaggal átfonva, német szóval tette elébe a fél virslit paprikás lében és a korsó barna sört:

— Bitte schön, herr Major!

És elkacsázott.

Sapkája fityegője tempósan hintázott utána.